

APOLOGIA “DE FUGA SUA”.
APOLOGIA MARELUI ATANASIE, ARHIEPISCOPUL ALEXANDRIEI,
DESPRE CEI CARE DEFĂIMEAZĂ FUGA LUI ÎN TIMPUL PRIGOANEI*

Traducere în limba română de Cosmin Niergeș

Sfântul Athanasie al Alexandriei, Apologia “De fuga sua” (Rezumat) /
Athanasius of Alexandria, The Defense of His Flight (Abstract)

Apologia de fuga sua a fost scrisă ca răspuns la învinuirea răspândită de arieni împotriva lui Atanasie în urma evenimentelor din anul 356 în Alexandria, care au provocat al treilea exil al Sfântului Atanasie. Acuzația de frică îi oferă lui Atanasie prilejul de a-și expune concepția despre martiriu. Din textul *Apologiei* reiese atitudinea Sfântului Atanasie față de martiriu în concordanță cu cea a altor Părinții și scriitori ai Bisericii, precum Clement Alexandrinul, Origen, Ciprian al Cartaginei, Lactantius. Pentru aceștia martiriul primește un caracter spiritual-ascetic și nu mai presupune în mod necesar o moarte violentă, în schimb martiriul voluntar, atât de răspândit în primele secole ale creștinismului, ajunge să fie asociat cu sinuciderea și este considerat o acțiune potrivnică economiei divine. Astfel lucrarea Sfântului Atanasie devine o expunere a adevăratului martiriu, în opoziție cu cel arian sau al celorlalte grupări creștine practicat în epoca sa. Deși problemele hristologice sunt tratate tangențial în *Apologie*, și aici ca în toate operele sale, Persoana divino-umană a Mântuitorului stă în centrul învățării Sfântului Atanasie, totul este văzut prin prisma înțelegerii corecte a Persoanei divino-umane a Mântuitorului Iisus Hristos – exemplul suprem și putere a martirului creștin. În viziunea Sfântului Atanasie viața unui creștin trebuie să urmeze exemplul Mântuitorului și al sfinților. Sfântul Atanasie a fost apreciat de Sfântul Grigorie de Nazianz ca un excelent cunoscător al Scripturilor. El a introdus în disputa ariană interpretarea corectă a Scripturii, condiție necesară pentru viața curată și credința dreaptă și mântuitoare. Pe de altă parte viața curată, după exemplul Mântuitorului și al sfinților, devine la rândul ei o condiție *sine qua non* pentru înțelegerea corectă a Scripturilor, în timp ce viața imorală duce la interpretarea greșită a Scripturilor, la negarea lui Hristos ca Persoană divino-umană și în cele din urmă, spune Sfântul Atanasie, la necredința ariană, care este nebunie (μανία).

Mica lucrare a Sfântului Atanasie nu este o simplă contracarare a unei calomnii deoarece argumentele pe care le aduce în apărarea sa au implicații mult mai profunde. Atanasie reia aici câteva teme des folosite în controversele cu arienii, și anume cea a înfrângerii morții și implicit a fricii de moarte de către Mântuitorul Iisus Hristos în Persoana Sa divino-umană și extinderea acestei puteri câștigate de El în Biserică – Trupul Său eclezial, și cea a înțelegerii și interpretării corecte, ecleziale a Scripturilor, care au întotdeauna un scop mântuitor.

Key words: Athanasius, Arianism, *fuga*, Christian Martyrs, Persecution, Roman Empire

* Traducerea tratatului *Apologia De fuga sua* a fost făcută după ediția Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca, accurate J.-P. Migne, Athanasius, Τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἀπολογία περὶ τῶν διαβαλλόντων τὴν ἐν τῷ διωγμῷ φυγὴν αὐτοῦ, 25B, 643-680 (PG).

Apologia marelui Atanasie, Arhiepiscopul Alexandriei, despre cei ce defăimează fuga lui în timpul prigoanei

Atanasie este acuzat de frică

1. Aud că Leontie¹, cel care acum se află în Antiohia, și Narcissus², din orașul lui Nero, și Gheorghe³, acum în Laodicea, și arienii împreună cu ei mă vorbesc de rău, mult batjocorindu-mă și acuzându-mă de frică⁴, pentru că atunci când am fost căutat de ei să mă omoare, nu m-am lăsat prins⁵. Deși aș fi putut scrie multe împotriva ocărilor și clevetirilor lor, lucruri pe care ei nu le pot tăgădui, ba chiar toți cei ce ascultă de ei le și cunosc, totuși nimic nu am a le spune decât cuvântul Domnului și al Apostolului că: „*minciuna este de la diavolul*” (In. 8, 44) și că: „*batjocoritorii nu vor moșteni Împărăția Cerurilor*” (1 Cor. 6, 10).

¹ Leontie, episcop de Antiohia (348-357), a fost ca și alți arieni discipolul celebrului dascăl Lucian din Samosata. După îndepărtarea lui Ștefan din scaunul episcopal din Antiohia, a fost numit de împăratul Constanțiu la conducere. Când Atanasie a venit la Antiohia nu s-a întâlnit cu Leontie, ci cu gruparea ortodoxă a „eustatienilor” (cei care recunoșteau ca episcop pe Eustatie, care era încă în viață). Leontie l-a acuzat pe Atanasie de lașitate pentru că și-a părăsit Biserica și a fugit în urma evenimentelor din 356. În momentul când Atanasie a scris *Apologia* sa (357), Leontie era probabil mort sau aproape de sfârșitul vieții (cf. Cf. Henry Wace, *Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century A.D., with an Account of the Principal Sects and Heresies*, Christian Classics Ethereal Library, 2000, p. 1064).

² Narcissus din Neronias, alături de Theodotus din Laodicea și de Eusebiu de Cezareea, a refuzat să semneze mărturisirea de credință și condamnarea arianismului alcătuite de participanții la sinodul din Antiohia (primele luni ale anului 325) întrunit sub conducerea lui Hosiu de Cordoba. Au fost excomunicați provizoriu și li s-a cerut să vină la Ancyra unde avea să li se mai dea o șansă pentru a-și demonstra dreapta credință la „marele și sfântul sinod”. În anul 325 ia parte la sinodul ecumenic de la Niceea aflându-se printre proarieni alături de Eusebiu din Nicomidia, Theognis din Niceea și Eusebiu din Cezareea. Atunci când marele cărturar din Cezareea a acceptat Simbolul de credință niceean, Eusebiu din Nicomidia, Theognis din Niceea probabil și Narcissus au renunțat la pozițiile lor (cf. Charles Matson Odahl, *Constantin și Imperiul creștin*, Ed. BIC ALL, București, 2006, p. 180-183).

³ Gheorghe, episcop de Laodicea, la început un admirator al învățăturilor lui Arie și tovarăș al lui Eusebiu de Nicomidia, a devenit semi-arian și în cele din urmă s-a aliat cu anomienii. A fost depus din preoție și excomunicat de patriarhul Alexandru al Alexandriei din motive de ordin dogmatic și moral. După moartea arianului Theodot a fost numit episcop în locul acestuia la Laodicea. S-a numărat printre conducătorii sinoadelor ariene (Tyr, Ierusalim în 335, Antiohia în 341) ținute împotriva lui Atanasie (cf. Henry Wace, *op. cit.*, p. 633 – 634).

⁴ δειλίαν: de lașitate, de lipsa curajului în suferințe. După asediul bisericii Sfântul Theona din 8 februarie 356, Atanasie a plecat pentru a nu fi prins de arieni și de complicii lor. Arieni și arienii a căror scrupulozitate morală a fost descrisă de istorici, l-au blamat pe Atanasie pentru că a fugit și nu a înfruntat moartea ca un martir, prin aceasta urmărind să-l defăimeze și să semene îndoiala între partizanii săi. Pentru Atanasie acuza nu era numai de ordin moral ci și dogmatic. El va dezminți aceste zvonuri pe ambele planuri.

⁵ «οὐκ ἔκδοτον ἑμαυτὸν αὐτοῖς προσήγαγον»: “nu m-am adus [jertfă] lor prins”. Verbul προσάγω arată că Atanasie a fost acuzat că a fugit de martiriu, de jertfa sa de sine, temându-se de perspectiva morții. Atât în asaltul Bisericii Sfântul Theona din februarie 356, cât și în atrocitățile din timpul Postului mare și al Cincizecimilor (356), arienii au instigat autoritățile civile (stratilatul Syrianus (24), generalul Sebastian (6) la persecutarea niceenilor. Numai prin faptul că au lucrat din umbră, o astfel de acuzație putea fi imputată. Atanasie arată că știe că în spatele autorităților imperiale se află influența negativă a arienilor și se întreabă ironic, cum cei care caută să omoare pot acuza de frică pe cei care au reușit să fugă?

Acestea sunt de ajuns pentru a arăta că, nici nu cugetă, nici nu lucrează potrivit Evangheliei, ci, ascultând de plăcerile proprii, socotesc că sunt bune cele pe care le voiesc.

Falsitatea acuzației

2. Dar fiindcă în aparență⁶ mă acuză de frică, este necesar să scriu câte ceva despre aceasta. De aici se vede că sunt vicleni și că nu au citit dumnezeieștile Scripturi, sau dacă le-au citit nu cred că cuvintele din ele sunt insuflate de Dumnezeu. Căci dacă ar fi crezut, nu ar fi îndrăznit să le încalce pe acestea, nici nu ar fi căutat [să imite] răutatea iudeilor care au omorât pe Domnul. Deși Dumnezeu a dat poruncă: *“cinstește pe tatăl tău și pe mama ta”* (Iș. 20, 12) și *“cel ce va grăi de rău pe tatăl său sau pe mama sa să fie pedepsit cu moarte”* (Mt. 15, 4), [iudeii] și-au făcut alte legi, schimbând cinstea în necinste și înstrăinând argintul care se cuvenea părinților de la fii. Și citind faptele lui David, s-au purtat contrar lor și au acuzat pe cei nevinovați care smulgeau spice și le frecau cu mâinile în ziua Sâmbetei. Căci nu aveau grija⁷ nici a Legii, nici a Sâmbetei, nelegiuind mai degrabă în timpul ei. Însă fiindcă erau răi, invidiau pe ucenici pentru că se mântuiau⁸ și nu au voit să țină seamă decât de propriile păreri⁹. Așadar aceia au răsplata propriilor fărădelegi, devenind nesfinți¹⁰ și făcându-se¹¹ *“domni ai Sodomei și popor al Gomorei”* (Is. 1,10). Iar fărădelegea [arienilor] nu mi se pare mai mică decât a celorlalți, adică necunoașterea propriei neștiințe. Căci nu înțeleg ceea ce spun, ba chiar socotesc că știu cele pe care nu le cunosc. Iar singura lor știință este de a face rău și de a născoci în fiecare zi rele din alte rele: căci nu hulesc fuga noastră de acum fiindcă ar fi vrut să ne facă pe noi să devenim bărbați virtuoși. De când o astfel de dorință din partea dușmanilor asupra *“celor care nu aleargă cu ei în răutate”*? (I Ptr. 4, 4). Însă fiind răufăcători, fac ca astfel de [zvonuri] să se răspândească, ca noi, socotindu-i cu adevărat binevoitori să ne predăm cândva precum cere acuzația lor¹². Căci vor ca prin aceasta pe toate să le încerce: pretind¹³ a fi prieteni, dar se arată dușmani, ca să facă în așa fel încât să ne îndepărteze și pe noi chiar dacă se acoperă de sânge, deoarece am cugetat pururea împotriva necredinței lor și cugetăm și scriem¹⁴ dovedind erezia lor.

⁶ προσποιούνται: se prefac, pretind. Acuza lor nu are temei, așa cum va arăta Sfântul Atanasie, din următoarele motive: calomniatorii nu urmăresc virtutea ci propriile plăceri, ei nu au fugit fiindcă erau lași ci au urmat pilda Mântuitorului și a sfinților, a căuta martiriul înainte de vreme este erezie și semnul unei îndrăzneli necuvenite.

⁷ «ἐμελε αὐτοῖς»: “nu era grija lor” la..., nu de dragul Legii au făcut aceasta.

⁸ σωζόμενοις: în ascultare de Mântuitorul uceniciei se mântuiesc. La îndemnul Mântuitorului, plinirea Legii și Învățătorul suprem, apostolii au rupt spicele. Prin ascultarea de Mântuitorul ei erau păziți de păcat. Acuza evreilor a urmat îndată. Atanasie prezintă partida niceeană ca adevărații credincioși care se mântuiesc, având ca model și care ascultă de Iisus Hristos, Logosul întrupat. Prin aceasta arată că ei sunt succesorii adevărați ai apostolilor. Persecutarea niceenilor provine din ura diavolului asupra celor ce se mântuiesc, sau din invidie, așa cum evreii i-au acuzat pe ucenici că rup spicele în ziua Sâmbetei.

⁹ γνώμη: știință, înțelepciune.

¹⁰ ἄνιερου: au încetat să fie popor ales, “neam sfânt” (Iș.19, 6).

¹¹ χρηματίζοντες: “a se purta ca...”, “a lua înfățișarea”.

¹² Arieni, au reproșat episcopului că nu s-a predat lor ca un martir adevărat. Rigurozitatea exagerată privind respectarea perceptelor religioase era o trăsătură a arienilor în acea vreme.

¹³ ὑποκρίνονται: a juca un rol în teatru. Atanasie îi acuză de falsitate. Arieni pretind a fi prieteni dar nu urmăresc decât îndepărtarea lui Atanasie prin orice mijloace.

¹⁴ στήλιτεομεν: a scrie, sau a face public.

Persecuțiile împotriva episcopilor

3. Pe cine nu au insultat precum au voit când, prigonindu-l, l-au prins? Pe cine nu au căutat și aflându-l, nu l-au batjocorit astfel încât sau să sfârșească rău sau să fie chinuit în toate felurile? Căci ceea ce par¹⁵ să facă judecătorii este lucrarea lor, și mai degrabă, aceștia sunt slujitorii planurilor și vicleniei lor. Ce loc nu poartă așadar amintirea răutății lor? Cine, cugetând împotriva lor, nu a fost persecutat de ei care au plăsmuit motive precum Izabela¹⁶? Ce Biserică nu jelește acum din cauza uneltirilor lor împotriva episcopilor? Antiohia plânge pentru Eustatie¹⁷, mărturisitorul¹⁸ și dreptslăvitorul, Balanea pentru Eufrație, cel vrednic de admirație, Paltos și Antarados pentru Kimatie și Karterie, Adrianopolis pentru Eutropie, iubitorul de Hristos, și pentru Lucian cel împreună cu el¹⁹, care de multe ori a purtat lanțuri de la ei și astfel a murit, Ancyra pentru Marcel²⁰, Berria pentru Kiros, Gaza pentru Asclepie. Pe aceștia mult batjocorindu-i mai întâi, viclenii, au făcut să fie izgoniți. Astfel au făcut să fie căutați Teodul și Olimpiu, episcopi din Tracia, noi și prezbiterii noștri astfel încât, dacă am fi fost descoperiți, am fi plătit cu capul. Și am fi murit așa, dacă nu fugeam fără știrea lor. Acestea se află în scrisorile date proconsulului Donatos împotriva lui Olimpiu, și cele date lui Filip împotriva noastră. Căci au făcut ca Pavel²¹, episcopul din Constantinopol, să fie sufocat pe față în așa numitul Kukusos din Capadochia, având ucigaș pentru aceasta pe Filip, care a devenit procurator, căci era conducătorul ereziei lor și slujitorul sfaturilor lor viclene.

Urmările sinodului de la Milan (355)

4. Dar se mulțumesc cu unele ca acestea și stau de acum liniștiți? Nicidecum. Căci nu au încetat, ci precum lipitoarea din Paremi²² au îndrăznit²³ în rele, ridicându-se împotriva marilor parohii²⁴. Cine ar putea spune în chip vrednic câte au făcut? Cine e în stare să-și amintească câte au făcut? Căci acum, deși Bisericile aveau pace și poporul se ruga în adunări,

¹⁵ δοκοῦσι: arienii se află în spatele lucrării judecătorilor, iar astfel influența lor asupra justiției face imposibilă orice salvare pentru Atanasie în afara fugii.

¹⁶ Cf. III Rg. 21, 7-11.

¹⁷ Eustatie, episcop al Berhoei în Siria, apoi al Antiohiei (324-331), a fost unul dintre cei mai timpurii și hotărâți opozanți ai arianismului. Era recunoscut pentru învățătura și elocința sa, și pentru virtuțile sale. Atanasie l-a considerat un luptător vrednic pentru dreapta credință, numindu-l în repetate rânduri "mărturisitor" pentru că a suferit în timpul persecuției lui Dioclețian. La sinodul de la Niceea a fost printre primii, dacă nu chiar primul dintre episcopi. Întorcându-se de la sinod i-a demis pe cei care susțineau arianismul și pe cei a căror supunere era îndoielnică. Eustatie a fost exilat în urma sinodului din Antiohia din anul 331 și nu a mai revenit în scaunul episcopal (cf. Henry Wace, *op. cit.*, p. 564-565).

¹⁸ τὸν ὁμολογητὴν: E numit mărturisitor pentru că mărturisit dreapta credință fără a suferi martiriul.

¹⁹ «τὸν μετ' αὐτὸν Λούκιον»: prepoziția μετὰ sugerează faptul că era probabil ucenicul sau diaconul său sau a suferit persecuția împreună cu el.

²⁰ Marcel, episcop de Ancyra, a fost demis la sinodul de la Constantinopol din 336 din porunca împăratului Constantin și nu a mai revenit în scaunul său (cf. Henry Wace, *op. cit.*, p. 1116-1119).

²¹ Pavel, episcop al Constantinopolului, a fost exilat din de trei ori, iar după ultima demitere într-un sinod arian (341) din hotărârea împăratului Constanțiu, s-a refugiat la Roma unde se afla și Atanasie (cf. Henry Wace, *op. cit.*, p. 1325-1326).

²² Cf. Prov. Sol. 30, 15.

²³ νεανιεύονται: a avea curajul, cutezanța tinerească, lipsită de o judecată matură. Atanasie îi compară cu niște fii neascultători care s-au ridicat împotriva părinților lor spirituali, sau care, asemenea evreilor, nu au dat cinstea cuvenită părinților lor.

²⁴ Urmând tradiției apostolice fiecare parohie se afla sub jurisdicția pastorală a unui episcop.

Liberie²⁵, episcopul din Roma, Paulin²⁶, cel din mitropolia Galiei, Dionisie²⁷, cel din mitropolia Italiei, Lucifer²⁸, cel din mitropolia insulelor Sardiniei, Eusebiu²⁹, cel din Italia, și toți episcopii drepti³⁰, vestitori ai adevărului, au fost prinși și exilați, neavând nici un motiv decât că nu s-au unit cu erezia ariană și că nu au semnat împotriva noastră, scrierile în care au plâsmuit minciuni și acuze false.

5. Iar despre Hosiu³¹, mărturisitorul³², cel cu adevărat mare și venerabil, este de prisos să mai vorbesc și eu, căci, probabil, este cunoscut de toți că și pe el l-au exilat. Căci nu era neînsemnat bătrânul ci, dintre toți, era cel mai vestit. Ce sinod nu a condus? Și vorbind drept, oare nu i-a convins pe toți? Ce Biserică nu poartă amintirea conducerii lui bune? Cine, fiind trist, s-a apropiat de el și nu a plecat de la el bucurându-se? Cine, lipsit fiind, a cerut și a plecat fără să dobândească cele pe care le-a cerut? Și în același fel au îndrăznit și împotriva lui, fiindcă nici el, știind ce acuzații fac din cauza necredinței, nu a încuviințat uneltirile lor împotriva noastră. În cele din urmă din cauza multor chinuri care au fost aduse asupra lui peste măsură³³ și a uneltirilor împotriva rudeniilor lui, a cedat pentru un timp³⁴ bătrân fiind și

²⁵ Liberie, numit episcop al Romei în 22 mai 352, a fost succesorul lui Iulius I. În 356 a fost chemat de Constanțiu la Milan pentru a semna condamnarea lui Atanasie. Refuzând acest lucru a fost trimis în exil în Tracia (cf. Henry Wace, *op. cit.*, p. 814, 1074-1080).

²⁶ Paulin, al VI-lea episcop de Treves, a fost unul dintre cei mai importanți luptători împotriva arienilor din Galia. În 351 la sinodul de la Sirmium a apărut poziția niceeană, refuzând să semneze scrisoarea prin care Atanasie era condamnat. La sinodul de la Arles din 353 soarta lui Paulin a fost pecetluită, împăratul Constanțiu hotărând ca toți episcopii care nu vor subscrie la condamnarea lui Atanasie să fie exilați. Stând ferm, a fost condamnat de sinod și trimis în exil în Frigia (cf. Henry Wace, *op. cit.*, p. 1311).

²⁷ Dionisie, exarh al Milanului, a fost exilat de împăratul Constanțiu după ce, la sinodul „tălharesc” de la Milan 355, ținut de eusebieni, a refuzat să îl condamne pe Atanasie și să accepte credința ariană (cf. Henry Wace, *op. cit.*, p. 814).

²⁸ Lucifer, episcop de Calaris în Sardinia, s-a opus cu atâta vehemență condamnării lui Atanasie la sinodul de la Milan, încât prima zi s-a încheiat fără un rezultat. În cele din urmă a fost trimis de împăratul Constanțiu în exil în Palestina (cf. Henry Wace, *op. cit.*, p. 1087-1088).

²⁹ Eusebiu, episcop de Vercelli, cunoscut pentru zelul și suferințele sale îndurate pentru credința ortodoxă. Oponându-se partidei ariene și refuzând să semneze condamnarea lui Atanasie a fost exilat de împărat împreună cu alți preoți și diaconi în Scythopolis în Siria (cf. Henry Wace, *op. cit.*, p. 561-562).

³⁰ ἀγαθοί: Filozofia greacă a dezvoltat mult tema binelui. Sfântul Apostol Pavel a denumit credința ca bun: “Așadar să nu fie bunul vostru defăimat” (Rm. 14, 16). Potrivit lui Atanasie, Dumnezeu este bun prin natură, iar creaturile prin determinare sau prin participare la bunătatea divină. Episcopii prin credința dreaptă au ajuns la asemănarea cu Dumnezeu sau au imitat pe Dumnezeu, Binele suprem, ajungând și ei buni. Imitarea are un rol foarte important pentru Atanasie în formarea morală. Arienii au urmat exemplele negative din Scriptură sau diavolului devenind astfel răi, în timp ce niceeni prin imitarea lui Hristos și a apostolilor au ajuns buni. Atanasie identifică credința adevărată cu binele (cf. David Brakke, *Athanasius and the Politics of Asceticism*, Clarendon Press, Oxford, 1995. p. 142-160).

³¹ La îndemnul eusebienilor, Constanțiu l-a chemat pe Hosiu de Cordoba în anul 355 la Milan pentru a-l determina să semneze condamnarea lui Atanasie și să primească comuniunea cu arienii. Oponându-se acestei nedreptăți, împăratul Constanțiu a început persecuțiile împotriva lui și a familiei sale în. Hosiu, era în vârstă de aproape 100 de ani, când a semnat o mărturisire de credință ariană alcătuită în latină de unul din sinoadele ținute la Sirmium. Aceasta se întâmpla la mijlocul anului 357. La acest moment se referă Atanasie în “răspunsul” său. Atanasie, privește cu blândețe și înțelegere căderea sa (cf. Henry Wace, p. 809-817).

³² ὁμολογητοῦ: Hosiu este numit cu acest termen pentru că a mărturisit credința adevărată, dar nu a murit martirizat.

³³ ὑπερ μέτρον: Atanasie privește cu îngăduință și arată înțelegere pentru căderea lui Hosiu.

³⁴ «πρὸς ὥραν»: “pentru un timp” (Gal. 2, 5). Atanasie semnaleză aici căderea temporară din credința niceeană a bătrânului episcop de Cordoba.

slăbit cu trupul. Viclenia lor se vede și din aceasta, de vreme ce se străduiesc în toate felurile să arate că nu sunt creștini cu adevărat.

Persecuțiile din Alexandria

6. Căci de acolo s-au îndreptat spre Alexandria, căutând iarăși să ne omoare; și au fost cele de acum mai rele decât cele de dinainte. Niște soldați au încercuit biserica și au fost strigătele de război în locul rugăciunilor³⁵. Apoi Gheorghe din Capadochia³⁶, cel trimis de ei, venind în timpul Păresimilor, a înmulțit rele pe care le-a învățat de la ei. Căci după săptămâna Paștelui fecioarele³⁷ au fost aruncate în închisoare, episcopii au fost duși legați de soldați, hrana și lucrurile din casele orfanilor și văduvelor au fost luate, au avut loc asalturi împotriva caselor, noaptea creștinii au fost prinși, casele³⁸ au fost închise și frații clerici erau în primejdie din cauza fraților. Și pe lângă aceste fapte cumplite au fost alte cruzimi și mai cumplite. Căci în săptămâna după Sfânta Cincizecime poporul care a postit a ieșit la cimitir³⁹ să se roage ca toți să se întorcă de la comuniunea cu Gheorghe⁴⁰. Însă acesta cu totul rău fiind, a aflat și l-a întăritat pe Generalul Sebastian, care era maniheu. Și acesta cu mulțime de soldați care purtau scuturi, săbii ridicate, arcuri și săgeți, s-a repezit împotriva poporului chiar în Ziua Domnului. Și puțini aflând, care încă se rugau, (căci mulți erau plecați din cauza orei târzii) au săvârșit astfel de fapte cum se pare că a auzit de la ei să facă. Căci aprinzând un rug și punând fecioarele lângă foc, le-a obligat să spună că sunt de credința lui Arie. Însă, când le-a văzut biruind și neîngrijindu-se de foc, le-a dezbrăcat și în așa fel le-a bătut peste față, încât, după un timp cu greu mai puteau fi recunoscute.

7. Și prinzând patruzeci de bărbați i-a bătut într-un mod nemaiauzit. Căci îndată făcându-și băte din palmieri, încă având ghimpi pe ele, le-a jupuit spatele, încât unii au fost tratați multă vreme din cauza ghimpilor rămași în ei, alții însă, nemaisuportând au murit. Apoi, pe toți cei prinși și pe fecioare i-au dus în ținutul Oasis, iar trupurile celor morți nu au fost date rudelor potrivit poruncii arienilor, ci le-au ascuns precum au voit, crezând că pot să ascundă o asemenea cruzime. Acestea au făcut nebunii cu mintea rătăcită. Rudele celor morți s-au bucurat pentru mărturisire⁴¹, dar au plâns pentru trupuri, dovada necredinței și a cruzimii răsunând mai tare împotriva lor. Căci îndată au alungat din Egipt și din Libia pe episcopii

³⁵ Atanasie are în vedere aici asaltul asupra Bisericii Sfântul Theona din februarie 356 din timpul privegherii, după care Atanasie s-a ascuns, apoi trece în revistă atrocitățile care au avut loc în același an, după fuga lui.

³⁶ Gheorghe, episcopul impus de către împăratul Constanțiu, după plecarea lui Atanasie din 356, a ajuns în Alexandria în timpul Postului Mare însoțit de un număr mare de soldați și a fost instalat episcop. Cei care au refuzat să intre în comuniune cu Gheorghe au fost supuși la mari chinuri, în săptămâna Paștilor și în prima duminică după Cincizecime. În anul 361 a fost demis și ucis din ordinul împăratului Iulian (361-363). Arienii îl vor considera un martir (cf. Henry Wace, *op. cit.*, p. 633 – 634).

³⁷ παρθένοισ: În această perioadă incipientă a monahismului οι παρθενοισ reprezentau femeile care duceau o viață ascetică mai riguroasă, separându-se de ceilalți creștini prin renunțarea la relațiile conjugale, printr-un post mai aspru, prin rugăciune și privegheri mai îndelungate. Ele trăiau însă în oraș și participau la viața religioasă din cadrul parohiilor (cf. Brakke, David, *op. cit.*, p. 9).

³⁸ Repetiția aparține lui Atanasie.

³⁹ κοιμητήριον: desemna locul de înmormântare al martirilor devenit loc rugăciune pentru creștini (cf. Éric Rebillard, *Koiméterion et Coemeterium: tombe, tombe sainte, nécropole*, Mélanges de l'école française de Rome, 1993, Vol. 105, Nr. 2, p. 975-1001).

⁴⁰ Comunitatea alexandrină a fost, se pare, divizată. O parte dintre alexandrini, sub amenințări, au renunțat la comuniunea cu Atanasie și au primit comuniunea cu episcopul impus Gheorghe.

⁴¹ ὁμολογίαν: desemnează mărturisirea însoțită sau nu de moarte violentă.

Amonie, pe Muios, pe Filonas, pe Hermes, pe Plenios, pe Psenosiris, pe Neilamonas, pe Agaton, pe Anagamfos, pe Marcu, pe Amonie, pe celălalt Marcu, pe Dracontie, pe Adelfie, pe Athenodoros și pe prezbiterii Hierakas și Dioskoros. Astfel i-a ridicat într-un fel atât de dureros⁴², iar unii au murit pe drum, alții în acel exil. Au exilat mai mult de treizeci de episcopi, și erau neliniștiți, precum Ahab, dacă va fi cu puțință, să nimicească adevărul. Iată acestea sunt cele îndrăznite de cei necredincioși⁴³.

Prigonitorii devin motivul fugii

8. Acestea săvârșindu-le⁴⁴ și nerușinându-se de relele făcute mai înainte, acum îi și acuză pe cei care au putut să fugă din mâinile lor ucigașe și, mai mult, se plâng cu amărăciune că nu ne-au îndepărtat de tot, și caută prilej să reproșeze teama, necunoscând că prin acuzația aceasta întorc învinuirea împotriva lor. Dacă a fugi este rău, cu mult mai rău este a prizoni, căci unul se ascunde să nu moară iar cel ce caută prigoneste ca să omoare. Ni se reproșează⁴⁵ fuga, dar cel ce caută să ne omoare calcă legea⁴⁶ și devine pricina fugii. Dacă osândesc fuga, să se rușineze mai mult de ei înșiși⁴⁷ pentru că prigonesc. Să înceteze să uneltească și îndată se vor opri și cei ce fug. Însă nu pun capăt răutății lor și fac orice pentru a prinde, neștiind că fuga celor ce sunt prizoni este o dovadă mare împotriva celor ce prigonesc. Căci nimeni nu fuge de cel blând și iubitor de oameni, ci mai degrabă de cel sălbatic și rău așa cum sunt aceștia. Căci *“toți amărății și toți datornicii”* (I Rg. 22, 2) fugeau de Saul și se îndreptau spre David. De aceea și ei se străduiesc să-i omoare pe cei ce se ascund pentru că li se pare potrivit să nu existe dovada vicleniei lor. Însă rătăcind pururea par a fi orbi și în această privință, căci pe cât de evidentă este fuga pe atât de limpede devine omorul și exilul săvârșit de ei prin uneltire. Dacă vor omori, moartea va răsună mai puternic împotriva lor, iar dacă vor alunga vor împrăști pretutindeni semnele fărădelegii lor.

9. Dacă și-ar fi păstrat mintea⁴⁸ ar fi văzut că sunt stăpâniți și împiedicați de propriile judecăți. Dar fiindcă și-au nimicit înțelepciunea continuă să prigonească, să alunge și caută să omoare, nevăzându-și propria necredință. În curând vor îndrăzni să acuze Însăși Pronia (căci nu este nimic spre care să nu îndrăznească), deoarece nu i-au prins pe cei pe care îi urmăreau, deși este clar, după cuvântul Mântuitorului, că nicio vrabie nu poate să cadă în cursă fără [știrea] Tatălui nostru Care este în ceruri. Când pornesc cei ce voiesc să se răzbune, îndată uită de ceilalți, dar înainte de toate de ei înșiși. Ridicând sprânceana în mândria lor, nu cunosc nici

⁴² πικρῶς: adverbul are în vedere situația tragică care s-a creat.

⁴³ τῶν ἁσέβων: Atanasie arată că arienii nu sunt creștini care au înțelegere greșită a credinței adevărate, ci nu mai sunt deloc creștini, și îi numește necredincioși.

⁴⁴ δρῶντες, δράω: a săvârși un lucru ieșit din comun, bun sau rău.

⁴⁵ γέγραπται: are și sensul de a acuza în fața tribunalului. Probabil Atanasie a fost acuzat că a fugit când împăratul a hotărât să-l prindă. Arienii se foloseau de influența pe care o aveau asupra împăratului pentru a-i îndepărta pe niceeni prin legile civile ale imperiului.

⁴⁶ Legile statului, civile. Fuga, pe lângă o acuză morală, era și una civilă. Arienii se foloseau de legile civile pentru a-i îndepărta pe niceeni. Atanasie arată că legile statului sunt încălcate de arieni cu acordul împăratului Constanțiu. Mai mult, el nu a încălcat legea lui Dumnezeu, fugind potrivit poruncii dumnezeiești.

⁴⁷ Și aici se vede inconsecvența lui Atanasie: vorbind despre aceleași persoane trece de la singular la plural fără un motiv evident.

⁴⁸ «Εἰ μὲν οὖν ἔσφραξον τὰς φρένας»: literal: “Dacă și-ar fi mântuit mintea”. Probabil Atanasie îi compară încă o dată cu păgânii sau cu evreii care nu au primit mântuirea, și care lucrează și înțeleg toate prin rațiunea căzută, neluminată de harul dumnezeiesc.

vremea⁴⁹, nici nu se rușinează de fire⁵⁰ nedreptățind pe oameni, ci se înverșunează precum tiranul sălbatic din Babilon, și nu au milă față de nimeni, ci fără milă “jugul bătrânului”⁵¹ îl fac foarte greu” (Is. 47, 6) și adaugă „dureri peste rană”⁵² (Ps. 68, 30), precum s-a scris. Dacă nu ar fi săvârșit astfel de lucruri, dacă nu ar fi exilat pe cei ce vorbeau pentru noi împotriva calomniilor lor, ar fi fost socotiți convingători când vorbesc. Dar de vreme ce au complotat împotriva unor episcopi atât de mari și însemnați, nefiind cruțați nici marele și mărturisitorul Hosiu, nici episcopul Romei, nici mulți alții din Spania și din Galia, din Egipt și din Libia, nici episcopii din celelalte ținuturi, și devreme ce au făcut unele ca acestea împotriva celor care au dovedit răutatea lor în apărarea noastră cum, dar, nu s-ar fi sfătuit să ne prindă pe noi înaintea altora și împreună cu ei să ne omoare? Pentru aceasta priveghează și socotesc că sunt nedreptățiți dacă văd că se izbăvesc⁵³ cei pe care ei nu îi vor în viață.

10. Dar cine nu poate să vadă vicleșugul lor? Cui nu-i este lămurit că nu datorită virtuții osândesc teama, ci însetați fiind de sânge, se folosesc de propriile vicleșuguri, ca de niște năvoade, încercând să îi prindă în ele pe cei pe care caută să-i omoare? Pe unii ca aceștia faptele i-au arătat și i-au dovedit mai sălbatici decât fiarele și mai cruzi decât babilonienii. Chiar dacă doada împotriva lor este suficientă, totuși îl fac pe “diavolul ca tată al lor” (In. 8, 44) în cuvântări mieroase pentru a ne acuza teama, deși ei sunt mai fricoși decât iepurii.

Exemple din Scripturi în apărarea fugii sale

Hai să cercetăm cele scrise în dumnezeieștile Scripturi despre unele ca acestea. Nu se dovedesc cu nimic mai prejos [decât babilonienii] și că luptă împotriva Scripturilor, hulind virtuțile sfinților. Căci dacă ocărăsc pe cei care s-au ascuns de ucigași și hulesc pe cei care fug de prigonitori, ce vor face când vor vedea pe Iacob fugind de fratele său Esau și pe Moise fugind în Madiam de frica Faraonului? Ce vor spune, vorbind fără rost, despre David care a fugit de la casa sa de Saul, când acesta a trimis să-l omoare, și s-a ascuns în peșteră “schimbându-și fața lui” (I Rg. 21, 14) până când a ajuns la Ahimelec și complotul a încetat. Ce vor spune cei care pe toate le vorbesc ușor văzându-l pe marele Ilie, care L-a chemat pe Dumnezeu și a ridicat pe cel mort, ascunzându-se de Ahab și fugind de amenințările Izabelei? Căci și fiii profeților atunci când au fost căutați s-au ascuns în peșteri de Abdie.

11. Nici cu cei din vechime nu s-au întâlnit, nici de cele din Evanghelie nu își aduc aminte. Căci și ucenicii “de frica iudeilor” (In. 7, 13) au plecat și s-au ascuns, iar Pavel, fiind căutat de procurator în Damasc, “a fost coborât într-un coș peste ziduri și a fugit din mâinile celui ce-l căuta” (II Cor. 11, 33). Așadar ce motiv vor putea găsi pornirii lor când Scriptura spune acestea despre sfinți? Căci dacă le vor reproșa și lor teama, înnebunind în îndrăzneală, se vor defăima pe ei înșiși, ca unii care lucrează împotriva voii lui Dumnezeu și care nu

⁴⁹ κάρων: Aceeași mustrare o adresa și Mântuitorul evreilor: “Fățarnicilor! Fața pământului și a cerului știți s-o deslușiți, dar vremea aceasta, pe ea cum de nu știți s-o deslușiți?” (Lc. 12, 56), „nu ai cunoscut vremea cercetării tale” (Lc. 19, 44). Din nou arienii sunt comparați cu evreii, în timp ce niceenii reprezintă creștinismul autentic.

⁵⁰ τῆν φύσιν: creștinismul a adus dragostea față de toți oamenii, nu doar față de aproapele sau față de cei de un neam. Neamurile (τὰ ἔθνη) și barbarii (οἱ βάρβαροι) sunt cuprinși în această poruncă a dragostei. Încă o dată Atanasie vrea să arate că nu sunt creștini. Credința lor greșită se răsfrânge asupra modului lor de a gândi și de a acționa.

⁵¹ Probabil o aluzie la chinurile la care a fost supus bătrânul episcop Hosiu de Cordoba.

⁵² Chinurile aduse asupra niceenilor s-au săvârșit în repetate rânduri.

⁵³ σωζομένων: Atanasie face un joc de cuvinte între “a se salva” și “a se mântui”; cei care sunt supuși la chinuri se mântuiesc, pe când cei care asupresc se aseamănă cu tatăl lor, diavolul.

cunosc desăvârșit⁵⁴ Scripturile. Căci în Lege era porunca de a orându-i cetăți de scăpare pentru ca să poată fugi cei căutați spre moarte. Iar la sfârșitul veacurilor⁵⁵ venind Însuși Cuvântul Tatălui, Care a vorbit prin Moise, ne dă iarăși această poruncă zicând: *“Iar când vă vor prigoni în cetatea aceasta fugiți în cealaltă”* (Mt. 10, 23). Și după puține [cuvinte] zice: *“Deci când veți vedea urâciunea pustiirii, ceea ce s-a spus prin proorocul Daniel, stând în locul cel sfânt (cel ce citește să înțeleagă) atunci cei din Iudeea să fugă în munți, cel ce va fi pe casă să nu coboare ca să-și ia cele din casa lui; iar cel din țarină să nu se întoarcă înapoi ca să-și ia haina lui”* (Mt. 24, 15). Aceasta știind-o sfinții o astfel de rânduială de viață⁵⁶ aveau. Iar cele pe care Domnul le-a poruncit acum, pe acestea le-a vorbit prin sfinți și înainte de venirea [Sa] în trup. Aceasta este rânduiala⁵⁷ dată oamenilor spre desăvârșire, cea pe care Dumnezeu poruncește să se facă.

Exemplul Mântuitorului

12. De aceea când Însuși Cuvântul s-a făcut om pentru noi, a socotit vrednic ca atunci când a fost căutat să Se ascundă ca și noi, și, fiind urmărit să fugă și să Se ferească de uneltire. Trebuia ca din faptul că a băut și a însetat și a pățimit să Se arate pe Sine purtător de trup și că S-a făcut om⁵⁸. De la început⁵⁹, de când S-a făcut om, fiind copil, El Însuși i-a poruncit lui Iosif prin înger: *“Ridicându-te i-a pruncul și pe mama sa și fugi în Egipt și rămâi căci Irod caută sufletul copilului”* (Mt. 2, 13). Și murind Irod S-a arătat plecând în Nazaret din cauza lui Arhelau, fiul acestuia. Apoi, când S-a arătat pe Sine⁶⁰ Dumnezeu și a făcut sănătoasă mâna uscată⁶¹, *“fariseii ieșind au făcut sfat împotriva Lui, cum să-l prindă. Iisus însă cunoscând a*

⁵⁴ παντελώς: în întregime. Atanasie arată că arienii nu înțeleg corect Scripturile.

⁵⁵ Cf. Evr. 9, 26.

⁵⁶ «τῆς πολιτείας τὴν ἀγωγὴν»: În timpul lui Atanasie imitarea era o trăsătură centrală a educației. Discipolii învățau retorica prin imitarea marilor oratori și autori, iar virtutea prin imitarea oamenilor virtuoși. Din punct de vedere individual creștinii se formează prin imitarea petrecerii (πολιτεία) sfinților și astfel formează o comunitate (πολιτεία). Petrecerea cerească se realiza prin imitarea sfinților (cf. David Brakke, *op. cit.*, p. 163).

⁵⁷ ὅρος.

⁵⁸ Persoana Mântuitorului constituie argumentul suprem în atitudinea lor în fața prigoanelor. Prin dubla Sa natură, El a fost exemplul suprem, întrucât autoritatea Sa divino-omenească nu poate fi contestată de nimeni. Întrucât Fiul lui Dumnezeu înomenit săvârșește și poruncește aceste fapte, ele sunt drepte și adevărate.

⁵⁹ «ἐξ ἀρχῆς»: de la începutul vieții Sale pământești ca opus lui «ἐν ἀρχῆ», anterior oricărei creații, dintru veșnicie sau folosind expresia niceeană «πρὸ πάντων τῶν αἰώνων»: “mai înainte de toți vecii”. Iisus Hristos a existat ca Fiul lui Dumnezeu, ca persoană dumnezeiască, dinainte de întrupare. Sfântul Atanasie arată că Iisus Hristos, născut după omenitate din Fecioara Maria, este Unul și Același Fiu născut din Tatăl dinainte de veci. Iisus Hristos ca persoană nu s-a constituit de-abia după întrupare prin nașterea din Fecioara Maria, sau prin întâlnirea firii dumnezeiești cu firea omenească. Iisus Hristos este Același ca persoană cu Fiul lui Dumnezeu dinainte de întrupare (cf. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. II, Ed. EIBMBOR, București, 1997, p. 26).

⁶⁰ Conform Sfântului Atanasie Iisus Hristos a adus atât descoperirea lui Dumnezeu, cât și revelația omului îndumnezeit, constituind un model divino-uman de conduită pentru oameni. În Hristos avem epifania lui Dumnezeu și a omului îndumnezeit, chipul originar al omului.

⁶¹ Faptul că actele trupești ale Cuvântului revelează dumnezeirea Sa este o temă frecventă în scrierile Sale. În timp ce universul revelează prezența Cuvântului dumnezeiesc, faptele trupești ale lui Hristos sunt considerate nu ca simplul umane, ci ca fapte ale Mântuitorului, adică ale Cuvântului lui Dumnezeu. În acest sens Dumnezeu este Cel Care lucrează. Astfel Atanasie face o primă încercare de a exprima

plecat de acolo” (Mt. 12, 14-15). Iar când a înviat pe Lazăr dintre morți, zice [Scriptura]: “Din acea zi au pus la cale să-L ucidă. De aceea Iisus nu mai umbla pe față printre Iudei, ci a plecat de acolo într-un ținut aproape de pustie” (In. 11, 53-54). Apoi Mântuitorul zice: “Înainte de Avraam, Eu sunt (In. 8, 58). Iar Iudeii au luat pietre ca să arunce asupra Lui. Dar Iisus S-a ferit și a ieșit din templu și trecând prin mijlocul lor S-a dus și S-a făcut nevăzut” (In. 8, 59).

13. Deci pe acestea văzându-le, mai degrabă ascultându-le fiindcă nu văd, cum vor vrea să nu ajungă arși de foc⁶², potrivit celor scrise, când pun la cale și vorbesc lucruri contrare celor pe care Domnul le face și le învață? Și după ce Ioan a mărturisit⁶³ și “ucenicii au îngropat trupul, Iisus auzind a plecat de acolo cu corabia la loc singuratic” (Mt. 14, 13). Acestea le-a făcut Domnul și astfel a învățat. Aceștia chiar dacă sunt acoperiți de rușine și întind asupra oamenilor pornirea lor, totuși să nu acuze, pierzându-și mințile, chiar teama Mântuitorului⁶⁴, totodată ajungând să-L blasfemieze. Și pierzându-și mințile, nu-i va susține nimeni; mai degrabă vor fi dovediți că nu cunosc Scripturile. Iar motivul unei asemenea strămutări și al fugii este binecuvântat și adevărat. Acest [motiv] l-au amintit evangheliștii în legătură cu Mântuitorului. Trebuie ca noi să ne gândim că [motivul] vine de la El și de la toți sfinții (iar cele ce s-au scris omenește⁶⁵ despre Mântuitorul se cuvine să fie aduse neamului comun al oamenilor, căci Acesta a purtat trupul nostru și a arătat slăbiciunea omenească⁶⁶).

Timpu rându it pentru toate

Ioan a descris acest [motiv al fugii] astfel: “Deci toți căutau să-L prindă, dar nimeni n-a pus mâna pe El căci ceasul Său încă nu venise” (In. 7, 30). Și înainte de a veni [ceasul] El Însuși a spus maicii [Sale]: “Ceasul meu nu a venit încă” (In. 2, 4), iar celor numiți frați ai Lui: “Vremea mea încă nu a sosit” (In. 7, 6). Și iarăși venind vremea a spus ucenicilor: “De acum dormiți și odihniți-vă. Iată ceasul s-a apropiat și Fiul Omului Se va da în mâinile păcătoșilor” (Mt. 26, 45).

14. Dar ca Dumnezeu și fiind Cuvânt al Tatălui nu este sub vreme ci Însuși este creatorul vremilor⁶⁷; și făcându-se Om și alegând acest lucru arată că timpul fiecărui om este măsurat, dar nu timpul cel după soartă⁶⁸, cum înțeleg unii dintre elini născocind mituri, ci cel pe care, Însuși creator fiind, l-a rânduit fiecăruia, precum a voit Tatăl⁶⁹. Acestea s-au scris și s-au făcut văzute tuturor. Dacă, cum și cât este măsurat fiecăruia, este ascuns și tănu it

comunicarea însușirilor celor două firi (cf. Thomas G. Weinandy, *Athanasius: A Theological Introduction*, Asgate Publishing, 2007, p. 11).

⁶² πυρίκαυστοι: Opunându-se învățaturii Mântuitorului riscă să ajungă în focul iadului.

⁶³ Aici este folosit verbul μαρτυρέω care implică atât mărturisirea, cât și martiriul. Este vorba despre mărturia adevărului dată de Sfântul Ioan Botezătorul și dezvăluirea păcatului lui Irod.

⁶⁴ În *Contra Arianos III* Atanasie combate acuzația arienilor în legătură cu teama Mântuitorului, folosită de aceștia ca argument în favoarea doctrinei lor despre Logos-creatură. Mântuitorul fiind Cuvântul Întrupat nu S-a temut de moarte, ci a învins-o în trupul Său oferind și oamenilor această putere.

⁶⁵ ἀνθρωπίνως: cu privire la omenitatea Sa.

⁶⁶ Numai ceea ce este asumat este mântuit: expresie recurentă a Părinților răsăriteni.

⁶⁷ «καὶ ὅτι οὐκ ἦν» (Didascalia patrum Nicaenorum). Ca Logos, Hristos nu era supus vremii, dar ca om era sub vreme și avea un timp rânduit de El Însuși pentru jertfa Sa liberă.

⁶⁸ «οὐ τὸν κατὰ τύχην»: τύχη reprezenta soarta, întâmplarea, ceea ce revenea oamenilor prin voința zeilor.

⁶⁹ Fiul lucrează potrivit voinței Tatălui. Dar voința Tatălui este și voința Fiului. Este afirmată împreună lucrarea Persoanelor în planul dumnezeiesc de mântuire al lumii.

oamenilor, oricine știe că, după cum este o vreme a primăverii și a verii, a toamnei și a iernii, tot așa “este o vreme să mori și o vreme să trăiești” (Eccl. 3, 2), după cum s-a scris. Astfel timpul a fost tăiat neamului lui Noe, și, ca și cum ar fi venit vremea, au fost scurtați anii, în schimb lui Iezechia i-au fost adăugați cincisprezece ani (Is. 38, 5). Iar Dumnezeu, celor ce l se închină din inimă, făgăduiește că: “numărul zilelor tale îl voi plini” (Is. 23, 26); Avraam moare “plin de zile” (Is. 25, 8), iar David se roagă zicând: “nu mă lua la jumătatea zilelor mele” (Ps. 101, 25). Iar unul dintre prietenii lui Iov, Eliafaz, știind bine aceasta a spus: “Către mormânt veni-vei ca grâul copt la vreme și secerat ca snopul la vreme strâns în holdă” (Iov, 5, 26). Iar Solomon, pecetluind glasul lui [Eliafaz], zice: “Sufletele nelegiuitorilor vor fi ucise de timpuriu” (Prov. Sol. 11, 30). De aceea și îndeamnă zicând în Ecclesiast: “Nu fii peste măsură de nelegiuit și nici nu fii morocănos, ca nu cumva să mori înainte de vreme” (Eccl. 7, 17).

15. Precum au fost scrise acestea, Cuvântul arată că sfinții știu că timpul este măsurat pentru fiecare om. Însă că nimeni nu cunoaște capătul timpului este dovedit de David cere spune: “Vestește-mi puținătatea zilelor mele” (Ps. 101, 24), căci nu era vrednic să afle ceea ce nu era cunoscut. De aceea bogatul, socotind că va trăi încă mult timp, a auzit: “Nebunule! În noaptea aceasta îți vor cere sufletul. Și cele ce-ai pregătit ale cui vor fi?” (Lc. 12, 20). Ecclesiastul se arată nădăjduind în Duhul cel Sfânt și zice: “omul nu-și cunoaște vremea” (Eccl. 9, 12). De aceea și patriarhul Isaac a spus fiului său, lui Esau: “Iată eu am îmbătrânit și ziua morții mele n-o știu” (Gen. 27, 2).

Exemplul sfinților și al Mântuitorului

Dar Domnul Dumnezeu fiind și Cuvânt al Tatălui⁷⁰ și știind timpul măsurat al tuturor prin Sine⁷¹ și cunoscând timpul rânduit de El Însuși spre a pătimi cu propriul Lui trup, fiindcă pentru noi S-a făcut Om, și El, ca și noi, în zilele înainte de a veni timpul, S-a ascuns când a fost căutat și prigunit fiind a fugit și S-a ferit de uneltiri, “și S-a dus din mijlocul lor” (Lc. 4, 30). Iar când Însuși a adus vremea rânduită de El, în care a voit să pătimească trupește, pe aceasta o proclamă Tatălui zicând: “Părinte a venit ceasul. Preaslăvește pe Fiul Tău” (In. 17, 1). După aceasta nu S-a mai ascuns de cei ce-L căutau, ci a stat să fie prins de ei cu voia Lui. Căci a spus, zice [evangelistul], celor ce veneau către El: “Pe cine căutați? I-au răspuns: Pe Iisus Nazarineanul. El le-a zis: Eu sunt Cel pe care îl căutați” (In. 18, 4-5). Și aceasta nu o dată, ci de două ori a făcut-o. Și astfel L-au dus mai pe urmă la Pilat. Nici înainte de a veni timpul nu S-a lăsat prins, nici venind vremea nu S-a ascuns, ci S-a dat pe Sine să fie prins ca să arate tuturor că viața și moartea oamenilor atârnă de judecata de sus și că, fără [știrea] Tatălui nostru Celui din ceruri, niciun fir de păr al omului nu poate să se facă alb sau negru nici vrabia să cadă în cursă⁷².

16. Astfel Domnul S-a adus⁷³ pe Sine pentru toți, precum s-a scris mai înainte. Iar sfinții⁷⁴ învățând de la Mântuitorul această pildă⁷⁵ (căci de la El, chiar și înainte de [venirea]

⁷⁰ Hristos, numai ca Logos, ca Înțelepciune a Tatălui, a cunoscut ceasul Său. Oamenii cunosc că timpul este măsurat dar momentul nu-l cunosc prin ei, ci de la Logos.

⁷¹ «ὁ ἑαυτοῦ»: sau “de la Sine”. Prin această expresie Atanasie îl prezintă pe Fiul ca Înțelepciune a Tatălui, dar deoființă și egal cu Tatăl, Dumnezeu adevărat, căci are cunoașterea prin Sine așa cum posedă liber întreaga fire Dumnezeiască. El este, așa cum Atanasie îl prezintă în *Contra Gentes-De incarnatione*, ἀπολόγος, αὐτοσοφία, Cuvântul de Sine, Înțelepciunea de Sine.

⁷² Cf. Mt. 5, 36.

⁷³ προσῆγε(ν): Verbul προσάγω este folosit în Vechiul Testament cu referire la jertfele Legii. Hristos este Jertfa cea nouă.

⁷⁴ Atanasie îi consideră sfinți atât pe dreptii Vechiului Testament cât și pe apostoli și martiri.

Lui, toți au învățat pururea) și luptându-se cu cei ce-i căutau, au fugit potrivit legii⁷⁶, și, căutați fiind de aceia, s-au ascuns. Dar, necunoscând ca oameni sfârșitul timpului rânduit lor de către Pronie, nu au voit să se lase prinși în mod simplu⁷⁷ de cei ce unelteau, știind ceea ce s-a scris: *“Sorții oamenilor sunt în mâinile lui Dumnezeu”* (Ps. 30, 16) și *“Domnul ucide și Domnul dă viață”* (I Rg. 2, 6); mai degrabă au îndurat până la sfârșit, cum a scris Apostolul: *“au pribegit în piei de oaie și în piei de capră, strămtorați, necăjiți, înjosiți, rătăcind în pustiuri și peșterile pământului”* (Evr. 11, 37-38), ascunzându-se până când a venit timpul rânduit al morții, sau până când Dumnezeu, Cel Ce rânduieste timpul, a grăit către ei și a oprit pe cei ce unelteau sau a predat în chip fățiș pe cei prigonți celor ce prigonesc, precum ar fi hotărât în slava Lui. Și [timpul] tuturor se poate învăța bine de la David. Căci când Ioab⁷⁸ l-a întărit împotriva lui Saul⁷⁹, acesta a zis: *“Viu este Domnul, dacă Domnul nu-l lovește, ziua morții lui tot va veni, sau va merge în război și va pieri”* între dușmani *“însă nu voi ridica mâna mea asupra unsului Domnului”* (I Rg. 26, 10-11).

Condamnarea martiriului voluntar

17. Și dacă fugarii s-ar preda celor care îi caută, nici aceasta nu ar face-o simplu. Căci Duhul Sfânt le-a vorbit ca să iasă în calea [prigonitorilor] fiind iubitori de Dumnezeu și astfel arătându-și iarăși ascultarea și zelul lor. Așa a fost Ilie care a auzit de la Duhul și s-a arătat lui Ahab⁸⁰ și profetul Miheia care a venit la același Ahab⁸¹ și profetul care a fost chemat la altarul Samariei și l-a întors pe Roboam⁸², și Pavel care a fost chemat de Cezar⁸³. Aceștia nu au fugit de frică, să nu fie, ci mai degrabă au socotit fuga luptă și exercițiu pentru moarte. Căci aceste două lucruri le-au păzit și le-au plănit bine, ca să nu se aducă pe ei [jertfă] în mod simplu, aceasta însemna ca el să se omoare și să se facă vinovat de moarte și să lucreze împotriva Domnului Care spune: *“Ceea a unit Dumnezeu, omul să nu despartă”*⁸⁴ (Mt. 19, 6); nici să îndure vreun reproș al lașității, încât să slăbească în fața necazurilor din timpul fugii care cer o osteneală mai mare și mai cumplită decât moartea. Căci cel ce a murit a încetat să sufere, dar cel fuge așteptând în fiecare zi atacurile dușmanilor, socotește moartea mai ușoară;

⁷⁵ τὸν τύπον: chip, tip, model. Potrivit lui Atanasie, printre darurile aduse de întruparea lui Hristos se numără și cel al modelului (ὁ τύπος) petrecerii cerești. Acest model l-a predat apostolilor și prin aceștia la toată lumea. Asumarea trupului omenesc în totalitatea lui face posibilă imitarea lui Hristos (cf. Brakke, David, *op. cit.*, p. 165).

⁷⁶ νομίμως: legal, potrivit legii date de Dumnezeu.

⁷⁷ ἀπλῶς: Atanasie urmând tradiția începută de Clement și de Origen combate martiriu voluntar considerându-l sinucidere.

⁷⁸ Este vorba de Ahișai, fratele lui Ioab. Atanasie este prezentat de Gigorie de Nazianz (*Orat.* 21, PG 35 col. 1082-1127) ca un bun cunoscător a Scripturilor. El cunoaște foarte bine Scripturile, spre deosebire de opozații săi, și vrea să arate aceasta prin mulțimea exemplelor și a amănunțelilor prezentate. Memorarea și cunoașterea textelor era considerată o mare calitate în antichitate. Mulțimea citatelor și a exemplelor din Vechiul și Noul Testament cu privire la acest subiect arată un excelent cunoscător al Scripturilor. Cum însă citează din memorie unele erori mici, ca aceasta, erau inevitabile.

⁷⁹ Cf. I Rg. 26, 9.

⁸⁰ Cf. I Rg. 18, 17.

⁸¹ Cf. III Rg. 22, 15.

⁸² Cf. III Rg. 13, 1-6. O altă mică eroare a lui Atanasie, este vorba de Ieroboam.

⁸³ Cf. Fapt. 25, 11.

⁸⁴ Să nu despartă timpul rânduit de Dumnezeu și martiriu sau sufletul de trup în mod voit, făcându-se astfel proprii lor ucigași.

astfel cei ce s-au desăvârșit în exil nu mor fără cinste, ci vor avea și ei lauda martiriului⁸⁵. De aceea și Iov fiind de o mare bărbăție a ajuns cunoscut fiindcă a îndurat în viață suferințe atât de mari de la care nu ar fi luat pricepere dacă era mort. Pentru aceasta și fericiții părinți, având o asemenea rânduială de viață, nu s-au temut când au fost prizoniți, ci au arătat mai degrabă bărbăția lor sufletească și s-au închis în locuri înăbușite și întunecoase, petrecând cu greutate. Și iarăși arătându-se vremea morții nu au dat înapoi. Căci nu se mai îngrijorau că se vor teme la venirea acesteia sau că vor grăbi judecata rânduită de Pronie sau că lucrează împotriva iconomiei ei care erau în așa fel păziți încât să nu devină îndrăzneți și să se devină proprii cauzatorii ai fricii, după cum s-a scris: *“Cel ce-și pripește buzele frică-și va aduce sieși”* (Prov. Sol. 13, 3).

Curajul sfinților în fața martiriului

18. Fără îndoială erau astfel pregătiți spre virtutea bărbăției încât nu există nimeni care să poată contesta acest lucru. Patriarhul Iacob, după ce a fugit prima dată de Esau, nu s-a temut când s-a arătat moartea, ci chiar în acea vreme a binecuvântat pe fiecare dintre patriarhi după vrednicie⁸⁶. Iar marele Moise, ascunzându-se înainte de această [vreme] de Faraon și plecând în Madiam din cauza lui, nu s-a temut când a auzit: *“Întoarce-te în Egipt”* (Iș. 4, 19), și iarăși când i s-a poruncit: *“Suiete-te în muntele Abraim și mori”* (Deut. 32, 49; 50), nu a rămas pe loc temându-se, ba chiar s-a grăbit bucuros spre el. Iar David, cel ce a fugit mai întâi de Saul, nu s-a temut primejduindu-se în războaie în apărarea poporului, însă când a auzit despre alegerea dintre moarte și fugă, care îi îngăduia să fugă și să trăiască, și a ales mai degrabă moartea, înțeleptul. Iar marele Ilie, cel ce s-a ascuns odinioară de Izabela, nu s-a temut, auzind de la Duhul, să-l întâlnească pe Ahab⁸⁷ și să dovedească pe Ohozia⁸⁸. Iar Petru, care s-a ascuns de frica iudeilor, și Pavel apostolul, cel ce a fost coborât într-un coș și a fugit⁸⁹, când au auzit: *“În Roma trebuie să mărturisii”*⁹⁰ (Fapt. 23, 11), nu au amânat călătoria, ci au plecat bucurându-se. Căci unul, ca și cum s-ar grăbi spre cele ale lui, este bucuros că se va jertfi, iar celălalt, arătându-se vremea, nu tremură, ci se veselește zicând: *“căci eu de acum sânger spre jertfă și vremea plecării mele a sosit”* (II Tim. 4, 6).

19. Acestea arată că nici fuga lor de mai înainte nu a fost din teamă, nici cele de acum nu mărturisesc o faptă întâmplătoare, ci vestesc că marea lor virtute este bărbăția, căci nu prețuiau refugiul drept odihnă, ci atunci înteteau efortul ascezei; nu erau socotiți fugari, nici nu erau acuzați de teamă de către oameni precum sunt cei ce ne învinuiesc acum; ci mai degrabă au fost fericiți de Domnul Care zice: *“Fericiți cei prizoniți pentru dreptate”* (Mt. 5, 10). Nici nefolositor nu le-a fost un astfel de necaz, căci *“înceați precum aurul în cuptor”* (Înț. Sol. 3, 6), cum a spus Înțelepciunea, *“Dumnezeu i-a găsit vrednici de El”* (Înț. Sol. 3, 5). Atunci ei s-au *“aprinși ca niște scânteii”* (Înț. Sol. 3, 7) și salvându-se de cei ce îi prigoneau și izbăvindu-se din uneltiri, și astfel au fost păziți spre învățatură popoarelor încât fuga lor și scăparea de mânia celor ce-i căutau a fost după iconomia Domnului. Și astfel s-au făcut iubitori de Dumnezeu și au avut cea mai frumoasă mărturie⁹¹ a vitejiei.

⁸⁵ τοῦ μαρτυρίου: Martiriul nu mai presupune în mod necesar o moarte violentă, el capătă și acest aspect spiritual-ascetic. Atanasie arată că inclusiv exilul poate deveni un martiriu.

⁸⁶ Cf. Fac. 49, 28: „pe fiecare cu binecuvântarea sa, așa i-a binecuvântat”.

⁸⁷ Cf. III Rg. 21, 18.

⁸⁸ Cf. IV Rg. 1, 15.

⁸⁹ Cf. II Cor. 11, 33.

⁹⁰ Din nou Atanasie folosește verbul μαρτυρέω cu dublul sens de mărturisire și martiriu.

⁹¹ τὴν μαρτυρίαν: aici cu sensul de dovadă a curajului în suferințe.

Sfinții au fugit prin iconomie pentru noi

20. Iar patriarhul Iacob când a fugit s-a învrednicit de mai multe vedenii și acestea dumnezeiești⁹², mai mult, în pustie, avea de partea lui pe Domnul⁹³ rușinând pe Laban⁹⁴ și împiedicând pe Esau. Și după acestea a devenit tatăl lui Iuda, din care a răsărit Domnul după trup, și a dat⁹⁵ patriarhilor binecuvântările. Și Moise, iubitorul de Dumnezeu, pe când fugea, atunci a cunoscut și marea vedere⁹⁶ și, izbăvindu-se de cei ce-l urmăreau, a fost trimis profet în Egipt și, făcându-se slujitorul unor astfel de semne și al legii, a condus poporul în pustie. Iar David, când a fost urmărit, a învățat: *“cuvânt bun revărsat-a inima mea”* (Ps. 44, 1) și *“Dumnezeu întru arătare va veni, Dumnezeul nostru și nu va păstra tăcerea”* (Ps. 49, 2; 3). Și ești mai puternic zicând: *“ochiul meu i-a privit de sus pe vrăjmașii mei”* (Ps. 53, 7) și iarăși: *“în Dumnezeu am nădăjduit, nu mă voi teme de ce-mi va face mie omul”* (Ps. 55, 5). Și fugind s-a ascuns de la fața lui Saul în peșteră și a zis: *“Trimis-a din cer și m-a mântuit, spre ocară i-a dat pe cei ce mă călcau în picioare. Trimis-a Dumnezeu mila Sa și adevărul Său și mi-a izbăvit sufletul din mijlocul puilor de lei”* (Ps. 56, 3; 4). Astfel izbăvit fiind, potrivit iconomiei, după acestea s-a făcut împărat și a avut făgăduința că din sămânța lui va răsări Domnul nostru. Iar marele Ilie când s-a strămutat în muntele Carmel a chemat pe Dumnezeu și i-a doborât deodată pe cei patru sute și mai mulți de profeți ai lui Baal, iar pe cei doi comandanți trimiși împotriva lui cu câte o sută [de soldați] i-a amenințat cu acest [strigăt] și cu altele zicând: *“să se coboare foc din cer”* (III Rg. 18, 38). Dar el însuși a așteptat un moment potrivit să-l ungă pe Elisei în locul său și a devenit un model de asceză pentru fiii profeților⁹⁷. Iar fericitul Pavel a scris: *“câte prigoniri am răbdat și din toate m-a izbăvit Domnul”* (II Tim 3, 11). Și îndrăznește zicând: *“dar în toate acestea suntem mai mult decât biruitori”* (Rom. 8, 37), *“nimic nu ne va despărți de dragostea lui Hristos”* (Rom. 8, 35). Atunci *“până la al treilea cer și în paradis a fost dus”* (II Cor. 12, 2-4) și acolo *“a auzit cuvinte de nespus pe care nu-i este îngăduit omului să le grăiască”* II Cor. 12, 4). De aceea a și fost păzit *“ca să se plinească Evanghelia de la Ierusalim până în părțile Iliricului”* (Rom. 15, 19).

Fuga sfinților este folositoare poporului

21. Deci fuga sfinților nu este de învinovățit, nici fără temei. Căci dacă nu ar fi fugit de cei ce-i căutau, cum ar mai fi răsărit Domnul din sămânța lui David? Sau cine avea să binevestească cuvântul adevărului? Căci cei ce-i urmăreau pe sfinți îi căutau ca să nu fie cine să învețe, așa cum iudeii au poruncit apostolilor⁹⁸. Dar ei au îndurat toate pentru ca Evanghelia să fie propovăduită. Iată deci că astfel, nu au lăsat nefolositoare vremea fugii, deși au luptat nici nu au uitat de folosul celorlalți, deși au fost prizonieri, ci devenind slujitori ai cuvântului

⁹² Vedenia scării, vederea lui Dumnezeu și făgăduința divină (cf. Fac. 28; 35, 6; 7).

⁹³ “Dumnezeul tatălui meu era cu mine” (cf. Fac. 31, 5).

⁹⁴ Pentru că Dumnezeu i-a dat oile mai bune și a înmulțit numărul lor (cf. Fac. 30).

⁹⁵ δῆκόνησε: aici cu sensul de “a da”, “a oferi” ca și în Lc. 8, 3: “...care le dădeau din avutul lor”. Iacob l-a binecuvântat pe Iuda (cf. Fac. 49, 8-12).

⁹⁶ Rugul care nu se mistuia (cf. Iș. 3, 2 – 4, 17). Acum Dumnezeu Se descoperă ca: «ὁ ὢν», “Cel Ce este”.

⁹⁷ Cf. IV Rg. 2, 9. Atanasie se referă la Ilie ca la un model pentru anahoreți.

⁹⁸ Cf. Fapt. 4, 18.

bun⁹⁹ nu au șovăit să îl împărtășească tuturor. Chiar și în timpul fugii au propovăduit Evanghelia și au dat pe față vicleniile celor ce unelteau și au întărit prin învățături pe cei credincioși. Iar fericitul Pavel din încercare învățând a spus mai înainte: *“Căți voiesc să trăiască cucernic în Hristos vor fi prizoniți”* (II Tim. 3, 12) și a încurajat îndată pe cei ce fug zicând: *“cu stăruință să alergăm la întrecerea ce ne stă înainte”* (Evr. 12, 1). Căci chiar dacă necazurile ne vor împresura, totuși: *“necazul rodește răbdare, iar răbdarea încercare, iar încercarea nădejde, iar nădejdea nu se face de rușine”* (Rom. 5, 4- 5). Iar profetul Isaia, așteptând o astfel de împrejurare, a amintit și a strigat: *“Mergi poporul meu, intră în cămărilor tale, închideți ușa, ascunde-te puțin, cât de cât, până ce mânia va fi trecut”* (Is. 26, 20). Iar Ecclesiastul, cunoscând uneltirile împotriva celor cinstitori de Dumnezeu, a zis: *“Dacă vei vedea în țară că săracul este năpăstuit, că judecata și dreptatea sunt siluite, nu te uimi de lucrul acesta, căci deasupra unui mai-mare este un mai-mare care-l veghează și mai mari peste aceasta belșugul pământului”* (Eccl. 5, 7- 8). A avut în necaz tată pe David care i-a arătat prigonirile și i-a încurajat pe cei ce pătinesc prin ceea ce zice: *“Îmbărbătați-vă și fie-vă inima întărită, a tuturor celor ce nădăjduiți în Domnul”* (Ps. 30, 24). Căci celor ce suferă astfel nu omul ci Însuși *“Domnul”*, zice [psalmistul], *“îi va ajuta și îi va izbăvi căci au nădăjduit în El”* (Ps. 36, 40). Căci și eu *“L-am așteptat, pe Domnul l-am așteptat și a luat aminte la mine și a auzit rugăciunea mea și m-a scos din groapa ticăloșiei și din tina noroiului”* (Ps. 40, 1- 2). Așadar folositoare și nu neroditoare s-a arătat popoarelor fuga sfinților, chiar dacă arienilor nu li se pare.

Exemplul sfinților trebuie urmat

22. Așadar sfinții, precum s-a scris, când au fugit au fost păziți în mod extraordinar și prin iconomie ca niște medici folositori bolnavilor. Iar [sfinților] și nouă oamenilor în general [ne este dată] această lege, să fugim de cei ce ne urmăresc, să ne ascundem de cei ce ne caută și să nu ne grăbim în a ispiti pe Domnul, ci să-i așteptăm pe aceștia, după cum s-a spus mai înainte, până când va veni timpul rânduit al morții sau până când Judecătorul va hotărî cu privire la ei, ceea ce I s-ar părea bine. Să fim pregătiți ca, atunci când va veni vremea și o va cere *“să lupte pentru adevăr până la moarte”* (Is. Sir. 4, 28). Aceștia și fericiii martiri le-au păzit în prigonirile dinaintea vremii și, fiind urmăriți, au fugit și, ascunzându-se, au stat neclintiți și, aflați fiind, au mărturisit¹⁰⁰. Și dacă unii dintre ei au venit la cei ce-i căutau, aceasta nu au făcut-o în mod simplu. Căci îndată au mărturisit¹⁰¹ și tuturor le-a fost arătat că de la Duhul era ardoarea lor și această venire.

Persecuția provine de la diavol

23. Așadar când aceasta este porunca Mântuitorului și acestea sunt faptele sfinților să ne spună ei care nu ascultă orice li se spune împotriva vredniciei lor, de unde au învățat ei să prigonească? Căci nu s-ar putea spune [că au învățat] de la sfinți, ci de la diavolul (căci acesta le-a mai rămas) care zice: *“îi voi alerga și îi voi prinde”* (Iș. 15, 9). Căci fuga a fost poruncită de Domnul, iar sfinții au fugit, dar urmărirea este o uneltire de la diavol care o cere împotriva

⁹⁹ ἀγαθοῦ δὲ λόγου διάκονοι: Slujitori ai dreptei credințe, ai cuvântului adevărat sau bun întrucât este al lui Dumnezeu, Cel bun prin fire.

¹⁰⁰ μαρτυρέω/μάρτυρος: a mărturisi și a suferi martiriu, martir și mărturisitor sunt exprimate prin același termen conform tradiției martirice timpurii a Bisericii.

¹⁰¹ ἐμαρτύρουν: și cu sensul de a fi martirizat.

tuturor. Așadar în ce trebuie să ne încredem, să [ne] spună din nou: în cuvintele Domnului sau în născocirile¹⁰² lor. Ale cui fapte trebuie urmate¹⁰³? Ale sfinților sau plâsmuirile lor? Dar dacă ei nu pot să judece nici acestea (căci având înțelegerea și conștiința schiloadă și socotesc precum zice Isaia că: *“amarul este dulce și lumina întuneric”* (Is. 5, 20), să vină un creștin dintre noi și să-i buimăcească spunând: *“mai bine este să te încrezi în Domnul”* (Ps. 117, 8) decât a lua aminte la vorbele lor nebunești. Căci cuvintele Domnului au viață veșnică și cele înfățișate de aceștia sunt pline de viclesuguri și de sânge.

Atacul lui Syrianos și fuga lui Atanasie

24. Așadar acestea sunt suficiente pentru a răsturna nebunia necredincioșilor și a arăta că ei nu se ostenesc pentru nimic altceva decât să se întrecă în ocări și defăimări. Dar fiindcă au îndrăznit o dată să se facă luptători împotriva lui Hristos și nici mai târziu nu s-au liniștit, să cerceteze tot așa¹⁰⁴ și felul plecării și să-i întrebe și pe [oamenii lor]. Căci împreună cu soldații erau și niște arieni care i-au întăritat și ne-au arătat lor. Chiar dacă au devenit nepăsători, ar trebui să se rușineze în tăcere când ascultă [asemenea fapte]. Căci era deja noapte și unii din popor au privegheat așteptând sinaxa. Stratilatul Syrianos a venit fără veste cu mai mult de cinci mii de soldați având arme și săbii scoase [din teacă], arcuri, săgeți și măciuci, după cum s-a scris mai înainte. A înconjurat biserica așezând soldații în apropiere ca să nu poată nimeni să iasă din biserică și să le scape. Eu, însă socotind nedemn să părăsesc poporul în această tulburare și să nu înfrunt pericolul pentru ei, am stat pe tron, am îndemnat¹⁰⁵ pe diacon să citească un psalm iar poporul să răspundă: *“că în veac este mila Lui”* (Ps. 117) și așa să iasă toți și să plece la casele lor¹⁰⁶. Stratilatul a intrat în forță și soldații au încercuit altarul pentru a ne prinde. Iar clericii și poporul care se afla acolo au strigat și au cerut să fugim¹⁰⁷ și noi. Eu însă m-am împotrivit și nu am plecat până când nu au ieșit toți. M-am ridicat și am început o rugăciune cerând să plece toți înaintea mea, zicând: *“Mai bine este să fii eu în pericol decât să fie vătămat cineva dintre voi”*. Așadar după ce cei mai mulți au ieșit, și cei rămași i-au urmat, monahii¹⁰⁸, care erau împreună cu noi acolo și câțiva dintre

¹⁰² ταῖς μυθολογίαις: din nou arienii sunt asemănați cu păgânii. Niceenii dețin adevărul în timp ce doctrina arienilor se întemeiază pe plâsmuiri ale minții omenești. Atanasie opune o teologie revelată, adevărată sau necreată unei teologii create, rod al minții omenești.

¹⁰³ μιμῆσθαι: Atanasie a numit Biserica ca πολιτεία (mod de viață, viață civică cerească; Biserica asemenea unei cetăți cuprinde persoane cu diferite moduri de viață) care este formată prin imitarea (μίμησις) sfinților. În Biserică, persoanele umane sunt legate între ele printr-un proces de modelare și imitare. Pentru Atanasie unitatea Bisericii se realizează prin Tainele Botezului și a Euharistiei și prin imitarea modului de viață al sfinților. Creștinii sunt cei ce imită petrecerea sfinților și poartă icoana (εἰκόν) modului lor de viață (πολιτεία), în timp ce necreștinii nu au săvârșit o astfel de imitare (cf. David Brakke, *op. cit.*, p. 144, 162).

¹⁰⁴ Cu aceeași exactitate și neboseală cu care au plănuit împotriva episcopilor niceeni ar trebui să cerceteze și cauzele și motivele fugii.

¹⁰⁵ προέτρεπον: am impulsionat, stimulat.

¹⁰⁶ După priveghere urma Dumnezeiasca Liturghie. Dar pentru a nu pune poporul în primejdie, a încheiat slujba și, știind că el este cel căutat, a voit ca ceilalți să plece la casele lor.

¹⁰⁷ Sfântul Atanasie folosește același verb (ἀναχωρέω – folosit și în Noul Testament) atât cu privire la exemplele din Vechiul și Noul Testament sau cu privire la Mântuitorul, cât și pentru plecarea sa sau a credincioșilor săi, pentru a arăta că fuga sa a fost în conformitate cu conduita sfinților poruncită de Dumnezeu.

¹⁰⁸ Acest termen (οἱ μοναχοί) apare în scrierile lui Atanasie începând cu această perioadă. Atanasie a câștigat de partea sa pe majoritatea monahilor din Egipt, încercând să elimine orice tendință ariană sau

clerici s-au întors ca să ne tragă afară. Și astfel, martor îmi este adevărul, am trecut printre soldații care au pus stăpânire pe altar și printre cei care încercuiau biserica, Domnul conducându-ne și El păzindu-ne, tăinuți de ei și slăvind mult pe Însuși Domnul, că nu am părăsit poporul și ne-a fost cu puțință să-i petrecem și să ne salvăm și să scăpăm din mâinile celor ce ne căutau.

Pronia I-a salvat pe Atanasie

25. Așadar după ce Pronia ne-a salvat într-un fel mare și minunat, ce acuză dreaptă ar putea cineva să aducă pentru că nu ne-am lăsat prinși de cei ce ne căutau sau că nu ne-am înfățișat lor întorcându-ne? Dar aceasta înseamnă a fi nerecunoscător față de Domnul, a lucra împotriva voii Lui și a condamna faptele sfinților. Cel ce ne reproșează acestea să îndrăznească să acuze și pe marele apostol Petru pentru că, deși era închis și ținut de soldați, a urmat pe îngerul care-l chema, și a ieșit din închisoare și s-a izbăvit, însă nu s-a întors, nici nu s-a predat, deși a auzit cele pe care Irod le-a făcut. Să-l osândească nebunul arian pe Pavel apostolul că, lăsat fiind în jos peste zid și izbăvindu-se, nu s-a răzgândit, nici nu s-a întors, nici nu s-a lăsat prins. Nici Moise nu s-a întors din Madiam în Egipt ca să fie prins de cei ce-l căutau, nici David fiind în peșteră nu s-a arătat lui Saul, iar fii profetilor au rămas în peșteri și nu s-au predat lui Ahab¹⁰⁹. Acestea le-au făcut tot prin poruncă fiindcă spune Scriptura: “*să nu ispitești pe Domnul Dumnezeul tău*” (Deut. 6, 16).

26. Așadar acestea și eu păzindu-le și astfel învățându-le, am plecat. Și nu resping harul și ajutorul pe care Domnul le-a arătat spre mine, chiar dacă acești nebuni, scrâșnesc din dinți împotriva noastră. Căci acesta a fost felul plecării noastre și socotesc că nu i se cuvine niciun reproș din partea celor cu mintea sănătoasă, de vreme ce, un astfel de model ne-a fost predat de sfinți potrivit Sfintei Scripturi spre învățatură.

Faptele necreștine ale arienilor

Dar ei, precum se pare, nu cunosc nimic ce nu poate fi îndrăznit, nici nu vor să scape ceva ce nu le-ar dovedi ticăloșia și cruzimea. Căci aceasta este viața lor și astfel sunt și în cugetare și în calomni. Nimeni nu ar putea înfățișa aceste [fapte] și altele asemenea, pe care ei le-au făcut, fără să se rușineze. Leontie, fiind acuzat [că locuiește] cu o femeie mai tânără, pe nume Estolia, și interzicându-i-se să locuiască cu ea, s-a mutilat ca să poată rămâne cu ea nepedepsit. Dar bănuiala nu a înlăturat-o, de aceea ar fi fost dat jos pe când era prezbiter, dacă ereticul Constanțiu¹¹⁰ nu ar fi poruncit să fie ales episcop. Iar Narcissus multe alte rele având [asupra lui] a fost dat jos de trei ori la sinoade diferite și acum el este cel mai ticălos dintre ei. Iar Gheorghe, pe când era prezbiter, a fost dat jos pentru răutatea lui și, numindu-se pe sine episcop, a fost dat jos iarăși la sinodul de la Sardica. Dar are ceva și mai [rău], fiindcă trăiește

anti-atanasiană între asceți, ceea ce a contribuit la mare sa influență în Egipt (cf. David Brakke, *op. cit.*, p. 130).

¹⁰⁹ III Rg. 18, 4-13.

¹¹⁰ Atanasie îl condamnă pe Constanțiu ca eretic și în alte lucrări redactate în aceeași perioadă, cum ar fi *Historia Arianorum*. Direct sau indirect Constanțiu, susținător al arianismului, este pus în opoziție cu tatăl său, Constantin, care devine în viziunea lui Atanasie, și nu numai a lui, împăratul care a apărut dreapta credință. Astfel lupta anti-ariană primește în această fază accente anti-imperiale din cauza adeziunii împăratului la arianism și a tentativei lui de a unifica Biserica folosindu-și autoritatea (cf. M. Amerise, *Il Battesimo di Costantino il Grande: storia di una scommoda eredita*, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2005, p. 65-72).

în desfrânări și nu se ascunde. Este condamnat chiar de apropiații săi că își îngrădește scopul vieții și zelul în lucruri rușinoase.

27. Așadar unul îl depășește pe altul cu propriile ticăloșii, o vină însă le este comună¹¹¹, că în erezie sunt luptători împotriva lui Hristos și nu se mai numesc creștini, ci mai degrabă arieni. Iată, aceste [fapte] trebuie să îi defăimeze, căci sunt străine de credința în Hristos. Însă acestea sunt ascunse pentru ei și nu este de mirare că, fiind astfel în cugetare și amestecați în asemenea rele, îi caută urmărind-i pe cei ce nu aleargă împreună cu ei în cea mai necredincioasă erezie. Și prinzându-i se bucură iar dacă nu dobândesc cele pe care le doresc se întristează și se socotesc nedreptățiți, când, precum s-a spus mai înainte, văd în viață pe cei pe care vor să-i omoare. De-ar putea ei să fie astfel nedreptățiți ca să slăbească în nedreptățile lor și cei căutați de ei să mulțumească Domnului și să zică cele din Psalmul douăzeci și șase: *“Domnul este luminarea mea și mântuirea mea, de cine mă voi teme? Domnul este ocrotitorul vieții mele de cine mă voi înfricoșa? Când făcătorii de rele se vor apropia de mine să mă sfășie¹¹² ei, cei ce mă necăjesc și-mi sunt dușmani, ei au slăbit și au căzut”* (Ps. 26, 1; 2) și iarăși cele din Psalmul treizeci: *“Mântuit-ai din nevoi sufletul meu și nu m-ai lăsat în mâinile vrăjmașului, la loc larg mi-ai așezat picioarele”* (Ps. 30, 7; 8). În Hristos Iisus Domnul nostru, prin Care Tatălui în Duhul Sfânt slava și puterea în vecii vecilor. Amin.

¹¹¹ κοινός: Pentru Atanasie unitatea Bisericii stă în credința comună într-un singur Dumnezeu. Despărțindu-se de comuniunea cu Hristos, principiul unificator, arienii s-au unit în rău și în erezie.

¹¹² Literal: “să-mi mănânce carnea”, metaforă probabilă pentru “a calomnia” (cf. *Sfânta Scriptură...*, p. 644, nota e).

Bibliografie

Patrologiae Cursus Completus, Series Graeca, accurante J.-P. Migne, Athanasius, Τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου ἀρχιεπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἀπολογία περὶ τῶν διαβαλλόντων τὴν ἐν τῷ διωγῷ φυγὴν αὐτοῦ, 25B, 643- 680 (PG).

Sfânta Scriptură, versiunea diortosită după Septuaginta, redactată și adnotată de Bartolomeu Valeriu Anania, Arhiepiscopul Clujului, Ed. IBMBOR, București, 2001.

Amerise, M., *Il Battesimo di Constantino il Grande: storia di una scommoda eredita*, Stuttgart, Franz Steiner Verlag, 2005.

Anatolios, Khaled, *Athanasius*, London-New-York, Routledge, 2004.

Idem, Athanasius: The Coherence of his Thought, London-New-York, Routledge,

Ayres, Lewis, *Niceea and Its Legacy: An approach to Fourth-Century Trinitarian Theology*, Oxford University Press, 2004.

Brakke, David, *Athanasius and the Politics of Asceticism*, Clarendon Press, Oxford, 1995.

Chadwick, Henry, *History and Thought of the Early Church*, Variorum Reprints, London, 1982.

Idem, The Church in Ancient Society: From Galilee to Gregory the Great, Oxford University Press, 2001.

Gwatkin, Henry Melvill, *Studies of Arianism*, AMS Press, New-York, 1978.

Harnack, Adolf, *History of Dogma*, vol. 2, 3, Translated from the Third German Edition by Neil Buchanan, Dover Publications, New York, 1961.

Haas, Christopher, *The Alexandrian Riots of 356 and George of Cappadocia*, Greek, Roman and Byzantine Studies, 32, 1991.

Idem, The Arians of Alexandria, *Vigiliae Christianae*, 47, 1993.

Newman, cardinal John Henry, *The Arians of the fourth century*, Christian Classics Inc., Westminster, 1968.

Odahl, Charles Matson, *Constantin și Imperiul creștin*, Ed. BIC ALL, București, 2006.

Wace, Henry, *Dictionary of Christian Biography and Literature to the End of the Sixth Century A..D., with an Account of the Principal Sects and Heresies*, Christian Classics Ethereal Library, 2000.

Weinandy, Thomas G., *Athanasius: A Theological Introduction*, Asgate Publishing, 2007.